

Schokbestendigheid huishoudens

Voor het Interdepartementaal Beleidsonderzoek naar vermogensverdeling heeft het CPB onderzocht hoelang huishoudens inkomensverlies kunnen opvangen met liquide vermogensbuffers. Uit deze stresstest blijkt dat 117.000 huishoudens met een werknemer en/of zelfstandige als hoofdkostwinner een uitzingtermijn van minder dan drie maanden hebben in het scenario waarin ze het volledige inkomen verliezen. Zelfstandigen worden harder geraakt dan werknemers bij een volledig inkomensverlies.

Verschillen in liquide vermogensbuffers tussen huishoudens zijn de voornaamste oorzaak van de verschillen in uitzingtermijn. De doorsnee liquide vermogensbuffer van een huishouden met een uitzingtermijn van minder dan drie maanden bij inkomensverlies is 410 euro.

Samenvatting

De schokbestendigheid van huishoudens bij een volledig verlies van inkomen wordt in deze stresstest onderzocht. Als het netto besteedbaar inkomen na verlies van volledig loon- en/of winstinkomen lager is dan de vaste lasten, moet de liquide vermogensbuffer aangesproken worden om alsnog aan de vaste lasten te kunnen voldoen. In deze studie wordt de uitzingtermijn van huishoudens onderzocht met verschillende scenario's waarin (i) werknemers hun looninkomen volledig verliezen, (ii) zelfstandigen hun winstinkomen volledig verliezen en (iii) werknemers hun looninkomen en zelfstandigen hun winstinkomen volledig verliezen¹. Hierbij ontvangen werknemers na inkomensverlies een WW-uitkering van een jaar en zelfstandigen een bijstandsuitkering met inkomens-, vermogens- en overwaardetoets. Deze studie is gebaseerd op de methodiek van de stresstest huishoudens die het Centraal Planbureau (CPB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) in 2020 hebben uitgevoerd (Vlekke et al., 2020).

Zelfstandigen worden relatief harder geraakt dan werknemers als zij hun volledige inkomen verliezen.

Als werknemers hun volledige looninkomen verliezen, zijn er 155.000 huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst (3,5% van alle huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst) met een uitzingtermijn van minder dan een jaar. Als zelfstandigen hun volledige winstinkomen verliezen, zijn er 73.000 huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner (12,6% van alle huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner) met een uitzingtermijn van minder dan een jaar. In het scenario waarin zowel werknemers als zelfstandigen hun volledige inkomen verliezen, zijn er 233.000 huishoudens met een werknemer en/of zelfstandige als hoofdkostwinner (5,0% van alle huishoudens met een werknemer en/of zelfstandige als hoofdkostwinner) met een uitzingtermijn van minder dan een jaar. Het verschil tussen werknemers en zelfstandigen ontstaat doordat de bijstandsuitkering voor zelfstandigen lager is dan de (inkomensafhankelijke) WW-uitkering voor werknemers.

Vooraf de vermogensbuffer zorgt voor verschillen in de uitzingtermijn van huishoudens. De mediane buffer voor werknemers met een uitzingtermijn van 6 tot 12 maanden is circa 3700 euro, voor zelfstandigen is dit circa 10.000 euro. Er is een aanzienlijke spreiding rond deze medianen. De buffers van huishoudens met een uitzingtermijn van een jaar of minder zijn te laag om het inkomensverlies voor langere tijd op te vangen. De vastelastenratio verschilt niet veel tussen de groepen van huishoudens met een uitzingtermijn van 0-3, 3-6 en 6-12 maanden. Dit geldt voor zowel werknemers als zelfstandigen.

Het risico dat huishoudens hun volledige inkomen verliezen, is groter voor huishoudens met een korte uitzingtermijn. Huishoudens met een korte uitzingtermijn vallen vaak in de lage inkomensgroep, waarvan bekend is dat werkenden relatief vaak een flexibel of aflopend contract hebben (Vlekke et al., 2020). Bij dit type contracten is de kans op baanverlies en dus inkomensverlies groter. Tevens hebben deze huishoudens relatief weinig liquide vermogensbuffers. Schulenberg (2022) laat zien dat flexibele arbeidskrachten tijdens de coronacrisis een hoger risico liepen op inkomensverlies en kleinere financiële buffers hadden om een inkomensverlies op te vangen. In de huidige studie is het aantal huishoudens dat bij volledig inkomensverlies een korte uitzingtermijn heeft, gekwantificeerd. Een kanttekening bij deze studie is dat huishoudens in de praktijk ook verlies van inkomen kunnen opvangen door hun vaste lasten te verlagen of andere buffers dan het liquide vermogen aan te spreken.

¹ Er zijn personen die zowel looninkomen als werknemer en winstinkomen als zelfstandige ontvangen en er zijn huishoudens bestaande uit een werknemer en een zelfstandige. Hierdoor is het derde scenario's niet automatisch een optelsom van de uitkomsten van het eerste en tweede scenario.

Inleiding

Het liquide vermogen van huishoudens kan dienen als buffer om onverwachte schokken in de inkomsten of uitgaven van huishoudens op te vangen. Deze bufferfunctie voorkomt dat huishoudens in grote problemen raken doordat hun budget niet toereikend is voor de uitgaven die zij moeten doen. Bij het verlies van (een deel van) het inkomen helpen fiscale en sociale zekerheidsregelingen als toeslagen en de WW- en bijstandsuitkering bij het opvangen van deze schok. Als deze regelingen niet toereikend zijn om vaste (maandelijke) uitgaven te doen, gebruiken huishoudens hun liquide vermogensbuffer om aan de vaste lasten te voldoen en teren zij in op hun vermogen. De hoogte van deze buffer bepaalt in dat geval de uitzingtermijn van een huishouden, het aantal maanden dat het zijn vaste lasten nog kan betalen.

Het Centraal Planbureau (CPB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) hebben in 2020 een stresstest uitgevoerd waarin zij onderzochten hoeveel huishoudens in de problemen komen als ze hun volledige inkomen verliezen. Dit onderzoek van Vlekke et al. (2020) is aan het begin van de coronacrisis uitgevoerd, een periode waarin men verwachtte dat veel werkenden door beperkende maatregelen, ontslagen en faillissementen hun inkomen zouden verliezen. In de studie werd onderzocht wat de uitzingtermijn van verschillende huishoudens was met inachtneming van hun vermogensbuffers en het toen geldende sociale vangnet (WW, TOZO). Bij het verlies van het volledige winstinkomen van een zelfstandige hoofdkostwinner met de TOZO inclusief partnertoets als sociaal vangnet, zijn er 25.000 huishoudens (4% van alle huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner) die minder dan drie maanden lang hun vaste lasten nog kunnen betalen. Bij het verlies van het volledige looninkomen van een hoofdkostwinner in loondienst met een leeftijdsafhankelijke² WW-uitkering en daarna een bijstandsuitkering als sociaal vangnet, zijn er 48.000 huishoudens (1,1% van de huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst) die minder dan drie maanden lang hun vaste lasten nog kunnen betalen. Hieruit blijkt dat zelfstandigen bij een volledig inkomstenverlies relatief harder geraakt worden dan werknemers.

In dit rapport wordt de methodiek van de stresstest huishoudens van het CPB en de AFM gebruikt om de schokbestendigheid van huishoudens te onderzoeken. Op deze manier krijgt men inzicht in de mate van kwetsbaarheid van verschillende typen huishoudens. De huidige studie overlapt grotendeels met de studie van het CPB en AFM uit 2020 (Vlekke et al., 2020), maar het sociale vangnet verschilt tussen beide studies. Voor zelfstandigen wordt als vangnet een bijstandsuitkering met inkomens-, vermogens- en overwaardetoets in plaats van de TOZO-uitkering gehanteerd. Voor werknemers wordt een WW-uitkering van één jaar in plaats van een leeftijdsafhankelijke WW-uitkering gebruikt. De reden hiervoor is dat werknemers onderling dan beter vergeleken kunnen worden, omdat de periode waarin zij de WW-uitkering ontvangen dan even groot is. Op deze manier ondersteunt dit rapport de beschouwing van verschillende aspecten van vermogen in het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) Vermogensverdeling.

In het vervolg van dit rapport wordt eerst de methodiek van de stresstest behandeld, waarna de resultaten volgen. De methodiek beschrijft de opgestelde scenario's, het gebruikte model MIMOSI, het sociale vangnet voor werknemers en zelfstandigen en de vaste lasten van huishoudens. In de resultaten wordt per scenario de uitzingtermijn, vastelastenratio en liquide vermogensbuffer en bijbehorende spreiding van verschillende groepen gepresenteerd.

² De hoogte van de WW-uitkering is onder anderen afhankelijk van het arbeidsverleden van een werknemer. Om dit zo goed mogelijk te benaderen, is de gemiddelde WW-duur per leeftijd gebruikt om de termijn van de WW-uitkering te bepalen.

Methodiek

Deze paragraaf geeft een beknopte beschrijving van de methodiek van de uitgevoerde studie. De methodiek is overgenomen van de studie Stresstest huishoudens van het CPB en de AFM uit 2020. Meer details over alle aspecten van de methodiek zijn daarom te vinden in de publicatie Stresstest huishoudens van Vlekke et al. (2020).

Data en model

De berekeningen in deze stresstest zijn gedaan met behulp van het microsimulatiemodel MIMOSI (Koot et al., 2016). Dit model past het 'bruto-netto'-traject en sociale zekerheidsregelingen toe op een representatieve steekproef van huishoudens in Nederland. De gebruikte steekproef is het Inkomenspanelonderzoek (IPO) van het Centraal Bureau voor de Statistiek uit 2016, steekproef met inkomens- en vermogensgegevens van ongeveer 100.000 huishoudens met daarin in totaal ongeveer 290.000 personen. Ieder jaar na 2016 wordt deze dataset geijkt op basis van macro-economische en demografische ontwikkelingen waardoor deze ook voor de jaren na 2016 representatief is. Op basis van het 'bruto-netto-traject' kan MIMOSI het netto besteedbaar inkomen (inkomen na belastingheffing, toeslagen en sociale zekerheidsregelingen) voor huishoudens berekenen na het verliezen van (een deel van) de inkomsten.

Gegevens over de vaste uitgaven van huishoudens zijn overgenomen uit de studie van het CPB en de AFM (2020). In dit rapport wordt aangesloten bij de door hen samengestelde gegevens van vaste lasten. De vaste lasten in de studie van CPB en AFM (en dus ook in dit rapport) betreffen voeding, zorgkosten, elektriciteit, gas, water, huur, rentelasten van de hypotheek en overige schulden, aflossingen van de hypotheek, motorrijtuigenbelasting, maandlasten VvE, gemeentelijke en waterschapsheffingen, erfpacht, onroerendezaakbelasting (OZB), opstalverzekering, brandstofkosten privévoertuigen en gebruik van OV-diensten, abonnementen (telefoon, internet en tv), contributies/deelname aan sport, en verzekeringen (woning-, motorrijtuig-, reis- en overige verzekeringen).

De vermogensbuffer van huishoudens bestaat uit liquide vermogenscomponenten die direct beschikbaar zijn of snel kunnen worden verkocht. De buffer bevat geld (giraal en contant), aandelen en obligaties. Andere vermogenscomponenten van huishoudens vallen niet onder de buffer in deze studie.

De berekeningen in deze studie zijn uitgevoerd voor het jaar 2020 gebaseerd op de vooruitzichten voor dat jaar in het Centraal Economisch Plan 2020 (CPB, 2020). Deze raming van het CPB beschrijft de verwachte macro-economische ontwikkelingen voor 2020 in een situatie zonder coronapandemie en bijbehorende gevolgen. Dit betekent dat de resultaten in deze studie te zien zijn als de gevolgen van een inkomensschok in de situatie voor de uitbraak van de coronapandemie. Ook zijn de hoger dan verwachte prijsstijgingen in 2021 en 2022 niet meegenomen. Verder geldt dat de raming statisch is, wat wil zeggen dat er niets in de huishoudsituatie verandert na de inkomensschok. Voorbeelden van gevolgen van deze aanname zijn dat er geen nieuwe baan gevonden wordt door leden van het huishouden, de vaste lasten niet veranderen, er niet wordt verhuisd et cetera. Op deze manier kunnen de gevolgen van een inkomensschok voor huishoudens op een zuivere manier bepaald worden.

Opzet

Deze studie beschrijft de resultaten van een inkomensschok waarbij werknemers en/of zelfstandigen hun volledige inkomen verliezen. De groep zelfstandigen bestaat in deze studie alleen uit IB-ondernemers

(inclusief freelancers) en niet uit directeur-grootaandeelhouders, omdat het schokken van inkomsten bij die laatste groep in MIMOSI complex is. Het Inkomenspanelonderzoek bevat werknemers, zelfstandigen en personen die en als werknemer en als zelfstandige arbeidsinkomen vergaren. Binnen huishoudens zijn er ook combinaties van werknemers en zelfstandigen mogelijk. Hierdoor is het in theorie mogelijk dat voor eenzelfde persoon of binnen een huishouden het werknemersdeel van het inkomen (looninkomen) verloren gaat en het inkomen als zelfstandige (winstinkomen) hetzelfde blijft (en andersom).

Na het verlies van het volledige inkomen daalt het netto besteedbaar inkomen van huishoudens drastisch. Deze schok wordt deels opgevangen door het sociale vangnet bestaande uit de WW-uitkering voor werknemers, de bijstandsuitkering voor zelfstandigen en de toeslagen voor beide groepen. Na een herberekening van het netto besteedbaar inkomen wordt de verhouding tussen de noodzakelijke maandelijkse kosten (vaste lasten) en het besteedbaar inkomen per maand geïnventariseerd. Dit is de **vastelastenratio**. Het Nibud adviseert een maximale vastelastenratio van 0,5 aan te houden (Nibud, 2019). Er is sprake van een **begrotingstekort** wanneer de vaste lasten hoger zijn dan het netto besteedbaar inkomen. Bij een begrotingstekort wordt de liquide vermogensbuffer aangesproken om aan de vaste lasten te blijven voldoen. De **uitzinkingtermijn** geeft het aantal maanden weer waarin een huishouden de vaste lasten kan blijven betalen. Deze is te berekenen als quotiënt van de liquide vermogensbuffer en de vaste lasten per maand. Bij een uitzinkingtermijn van drie maanden of minder wordt een huishouden als **nauwelijks schokbestendig** gedefinieerd. Voor alle huishoudens³ wordt de uitzinkingtermijn, de vastelastenratio en de liquide vermogensbuffer berekend. Bij het tellen van het aantal huishoudens worden ook huishoudens meegenomen die voor het verlies van het volledige loon- en/of winstinkomen al een begrotingstekort hadden.

In deze studie zijn drie scenario's uitgewerkt:

- Scenario 1: Zowel de hoofdkostwinner als de partner⁴ verliezen hun volledige looninkomen en ontvangen een WW-uitkering
- Scenario 2: Zowel de hoofdkostwinner als de partner⁴ verliezen hun volledige winstinkomen en ontvangen onder bepaalde voorwaarden een bijstandsuitkering.
- Scenario 3: Zowel de hoofdkostwinner als de partner⁴ verliezen hun volledige looninkomen en hun volledige winstinkomen en ontvangen afhankelijk van de situatie een WW- of bijstandsuitkering.

Het sociale vangnet bestaat in deze studie voor werknemers in loondienst uit het ontvangen van een WW-uitkering van een jaar en voor zelfstandigen uit het ontvangen van een bijstandsuitkering. De hoogte van de netto bijstandsuitkering voor een jaar is 12.667 euro voor een alleenstaande en 18.096 euro voor een paar. De bijstandsuitkering wordt onderworpen aan een inkomens-, vermogens- en overwaardetoets. De inkomensstoets houdt in dat het netto inkomen van een alleenstaande of een paar tot de bijstandsnorm wordt aangevuld. Zodra het netto inkomen hoger ligt dan de bijstandsuitkering, vervalt deze. De vermogenstoets houdt in dat de bijstandsuitkering vervalt bij een vermogen van 12.450 euro voor een gezamenlijke huishouding en 6.225 euro voor een alleenstaande. De overwaardetoets schrijft voor dat de overwaarde (huidige waarde woning minus resterende hypotheekschuld) niet groter dan 52.500 euro mag zijn. Indien dat wel het geval is, vervalt de bijstandsuitkering.

De bruto WW-uitkering per maand bestaat uit 70% van het bruto maandloon (75% in de eerste twee maanden). Op jaarbasis geldt een maximum van 62.000 euro (vanwege het maximum dagloon behorende bij de WW-uitkering). Zodra het netto inkomen van een huishouden met een WW-uitkering lager is dan het bijstandsniveau, wordt het netto inkomen aangevuld. Voor alleenstaanden wordt de uitkering aangevuld tot

³ Hierbij wordt de koopkrachtselectie toegepast. Dit betekent dat huishoudens met een onrealistisch laag netto besteedbaar inkomen niet meegenomen worden. Onder deze huishoudens vallen bijvoorbeeld studentenhuishoudens en de institutionele huishoudens.

⁴ In het geval van een alleenstaande of alleenverdiener geldt uiteraard dat alleen de hoofdkostwinner zijn of haar looninkomen en/of winstinkomen verliest.

12.667 euro en voor een paar tot 18.096 euro. Deze aanvulling tot bijstandsniveau wordt wederom onderworpen aan een inkomens-, vermogens- en overwaardetoets.

Naast de WW- en de bijstandsuitkering bestaat het sociale vangnet ook uit toeslagen. De toeslagen zijn inkomensafhankelijk en doorgaans hoger na een inkomensschok. Er wordt aangenomen dat huishoudens de voor hen toepasbare toeslagen (huurtoeslag, zorgtoeslag, kindgebonden budget) aanvragen⁵ en toegewezen krijgen. Wanneer een huishouden al (een deel van) de toeslagen ontvangt, wordt aangenomen dat de bestaande hoogte van de toeslagen herberekend wordt op basis van het verzamelinkomen na de schok. Daarnaast wordt aangenomen dat ouders de kinderopvang stopzetten, omdat zij nu zelf voor de kinderen kunnen zorgen vanwege het verlies van werk. Zij zijn daardoor geen kosten aan kinderopvang kwijt, maar ontvangen ook geen kinderopvangtoeslag meer.

Resultaten

Voor elk van de drie scenario's zijn de uitkeringstermijnen van huishoudens berekend na de inkomensschok. Per scenario wordt de uitkeringstermijn van de verschillende huishoudens visueel en met een tabel weergegeven. Hierbij zijn uitsplitsingen gemaakt op basis van:

- Bruto inkomen: Het bruto inkomen van het paar of de alleenstaande tussen de 0 en 38.000 euro (modaal inkomen 2020) versus hoger dan 38.000 euro
- Leeftijd: De hoofdkostwinner is 35 jaar of jonger versus ouder dan 35 jaar
- Woning: Huurwoning versus koopwoning
- Huishoudtype: Tweeverdieners versus alleenverdieners of alleenstaanden

Daarnaast zijn er per scenario figuren te vinden van de vastelastenratio's en de liquide vermogensbuffers voor verschillende uitkeringstermijnen.

Scenario 1: Werknemers verliezen loon

In dit scenario verliezen zowel de hoofdkostwinner als de partner⁶ hun volledige looninkomen. Zij ontvangen een (bruto) WW-uitkering van één jaar bestaande uit 70% van het bruto maandloon (75% in de eerste twee maanden).

Er zijn 155.000 huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst (3,5% van alle huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst) die een uitkeringstermijn hebben van een jaar of minder. Hieronder vallen 80.000 huishoudens (1,8%) met een uitkeringstermijn van minder dan drie maanden, 35.000 huishoudens (0,8%) met een uitkeringstermijn tussen de 3 en 6 maanden en 40.000 huishoudens (0,9%) met een uitkeringstermijn tussen de 6 en 12 maanden. Deze getallen zijn te vinden in tabel 1 en figuur 1. 318.000 huishoudens (7,3%) hebben wel een begrotingstekort, maar een uitkeringstermijn van meer dan een jaar. Het aantal huishoudens dat na de inkomensschok geen begrotingstekort heeft en dus nog steeds aan de vaste lasten kan voldoen is 3.871.000 (89,1%).

⁵ Uit onderzoek van Berkhout, Bosch en Koot (2019) blijkt er in de praktijk ook niet-gebruik van toeslagen te zijn. Daarnaast kan het voorkomen dat huishoudens de toeslagen niet direct na inkomensverlies ontvangen, bijvoorbeeld omdat hun inkomsten in het lopende jaar nog te hoog zijn om voor (het maximale bedrag van) toeslagen in aanmerking te komen. Met beide mogelijkheden wordt in deze studie geen rekening gehouden.

⁶ In het geval van een alleenstaande of alleenverdiener geldt dat alleen de hoofdkostwinner zijn of haar looninkomen en/of winstinkomen verliest.

De huishoudens met een korte uitzingtermijn zitten vooral bij de lagere inkomens en de alleenstaanden en alleenverdieners. Van de huishoudens met een inkomen tot en met 38.000 euro heeft 4,9% een uitzingtermijn van minder dan drie maanden, terwijl dit voor 0,6% van de huishoudens met een inkomen van meer dan 38.000 euro geldt (zoals te zien in tabel 1 en figuur 1). Tegelijkertijd omvat deze tweede groep nog steeds 20.000 huishoudens, dus ook deze groep wordt geraakt bij een grote inkomensschok. Er zijn weinig verschillen tussen de leeftijdsgroepen en tussen huurders en woningbezitters. Huishoudens met een hoofdkostwinner tot en met 35 jaar hebben in 90,2% van de gevallen geen begrotingstekort; boven de 35 jaar geldt dit voor 88,7% van de huishoudens. 89,7% van de huishoudens met een huurwoning heeft geen begrotingstekort, wat niet veel verschilt van 88,8% huishoudens met een koopwoning die geen begrotingstekort hebben. Het is wel duidelijk dat alleenstaanden en alleenverdieners vaker in de problemen komen dan tweeverdieners. Het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van minder dan drie maanden is 3,0% voor alleenstaanden en alleenverdieners en 0,9% voor tweeverdieners. Tweeverdieners hebben in 92,9% van de gevallen geen begrotingstekort, terwijl dit voor alleenstaanden en alleenverdieners in 84,5% van de gevallen geldt.

De vastelastenratio's van de groepen met een uitzingtermijn onder de 12 maanden zijn voor de drie groepen in doorsnee ongeveer 0,90 voor de schok en 1,25 na de schok. In figuur 2 is te zien dat bijvoorbeeld de huishoudens met een uitzingtermijn van minder dan drie maanden voor de schok met een ratio van 0,90 al ruim hoger dan de door het Nibud geadviseerde maximum vastelastenratio van 0,5 zitten. Voor de schok zijn deze huishoudens al 90% van hun besteedbaar inkomen aan vaste lasten kwijt en na de schok wordt dit 125%. Zij zijn dus iedere maand in doorsnee hun volledige besteedbaar inkomen kwijt aan vaste lasten en moeten de resterende vaste lasten (25% van hun netto besteedbaar inkomen) opvangen met hun vermogensbuffer. De huishoudens zonder begrotingstekort hebben voor de schok een mediane vastelastenratio van 0,47 en na de schok van 0,66. Met behulp van de WW-uitkeringen en andere fiscale en sociale zekerheidsregelingen zijn zij dus in staat structureel hun vaste lasten te blijven betalen. Voor de groep van 155.000 huishoudens (3,5%) met een uitzingtermijn van een jaar of minder is dit vangnet niet voldoende om het langer dan een jaar vol te houden.

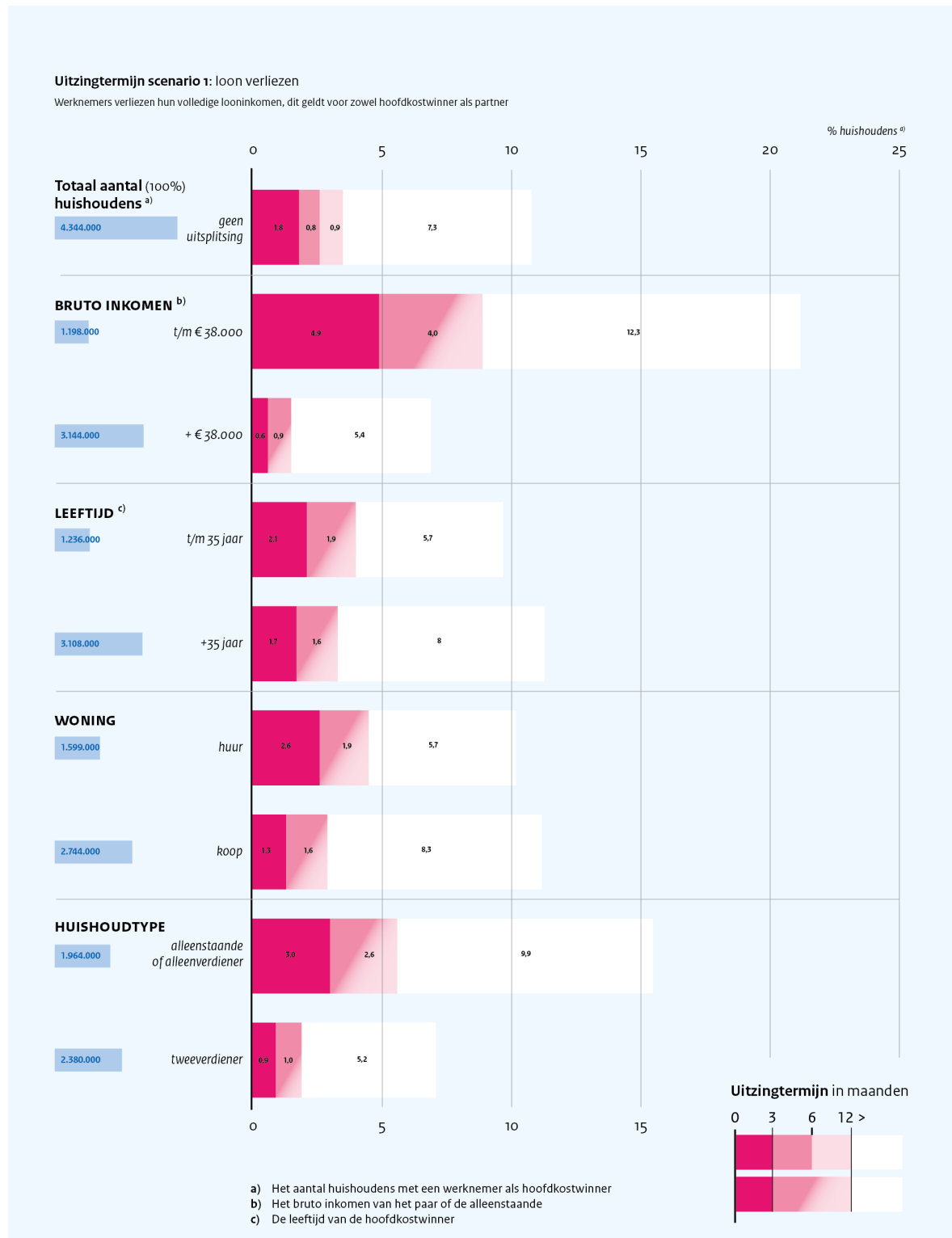
Huishoudens met een uitzingtermijn van drie maanden of minder hebben een doorsnee liquide vermogensbuffer van 280 euro. Zodra hun netto besteedbaar inkomen na het verlies van het volledige looninkomen lager is dan de vaste lasten, hebben zij in doorsnee 280 euro om dit op te vangen. Een overzicht van de mediane liquide vermogensbuffers en bijbehorende 25^e en 75^e percentielen is te vinden in figuur 3. Er zijn per categorie van uitzingtermijn verschillen tussen huishoudens: de helft van de huishoudens met een uitzingtermijn van nul tot drie maanden heeft een liquide vermogensbuffer tussen de 30 en 900 euro. De mediane vermogensbuffer van huishoudens met een uitzingtermijn van drie tot zes maanden is 1760 euro en een uitzingtermijn van zes maanden tot een jaar 3730 euro. De huishoudens zonder begrotingstekort hebben een aanzienlijk hogere mediane buffer van 10.820 euro. Uit figuur 2 blijkt dat de vastelastenratio's na de schok bij de drie groepen van huishoudens met een uitzingtermijn van minder dan een jaar niet veel verschillen; deze zijn ongeveer 1,25. De vermogensbuffers daarentegen zijn hoger voor de groepen met een langere uitzingtermijn. Bij eenzelfde netto besteedbaar inkomen na de schok is er dus weinig verschil tussen de vaste lasten die huishoudens moeten opvangen, maar zorgt de hoogte van de buffer voor het verschil in uitzingtermijn.

Tabel 1 Aantal en percentage huishoudens per uitzingtermijn voor scenario 1

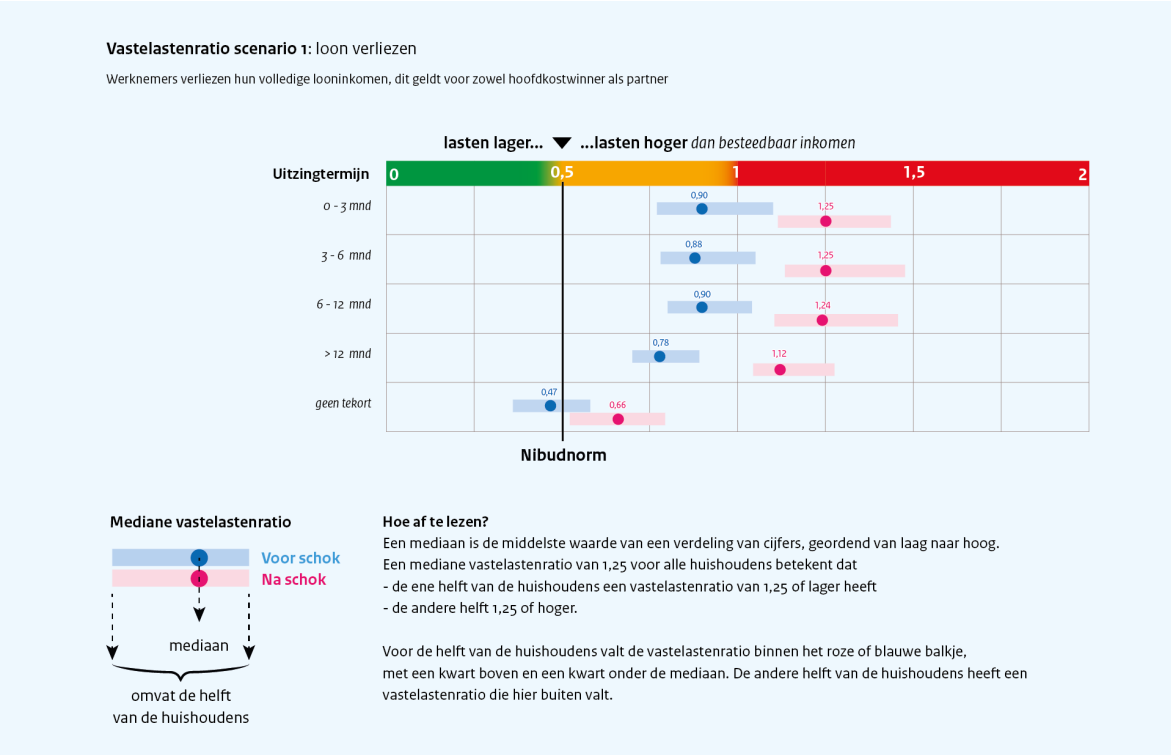
		Uitzingtermijn (maanden)	Aantal huishoudens	Percentage huishoudens (%)
Geen uitsplitsing		0-3	80.000	1,8
		3-6	35.000	0,8
		6-12	40.000	0,9
		>12	318.000	7,3
		Geen tekort	3.871.000	89,1
		Totaal	4.344.000	100
Bruto inkomen	t/m 38.000 euro	0-3	59.000	4,9
		3-12	48.000	4,0
		>12	147.000	12,3
		Geen tekort	944.000	78,8
		Totaal	1.198.000	100
	+38.000 euro	0-3	20.000	0,6
		3-12	27.000	0,9
		>12	171.000	5,4
		Geen tekort	2.926.000	93,1
		Totaal	3.144.000	100
Leeftijd	t/m 35 jaar	0-3	26.000	2,1
		3-12	24.000	1,9
		>12	71.000	5,7
		Geen tekort	1.115.000	90,2
		Totaal	1.236.000	100
	+35 jaar	0-3	53.000	1,7
		3-12	51.000	1,6
		>12	248.000	8,0
		Geen tekort	2.756.000	88,7
		Totaal	3.108.000	100
Woning	Huur	0-3	42.000	2,6
		3-12	31.000	1,9
		>12	91.000	5,7
		Geen tekort	1.435.000	89,7
		Totaal	1.599.000	100
	Koop	0-3	37.000	1,3
		3-12	44.000	1,6
		>12	227.000	8,3
		Geen tekort	2.436.000	88,8
		Totaal	2.744.000	100
Huishoudtype	Alleenstaande of alleenverdiener	0-3	58.000	3,0
		3-12	51.000	2,6

	>12	195.000	9,9
	Geen tekort	1.660.000	84,5
	Totaal	1.964.000	100
Tweeverdiener	0-3	21.000	0,9
	3-12	24.000	1,0
	>12	124.000	5,2
	Geen tekort	2.211.000	92,9
	Totaal	2.380.000	100

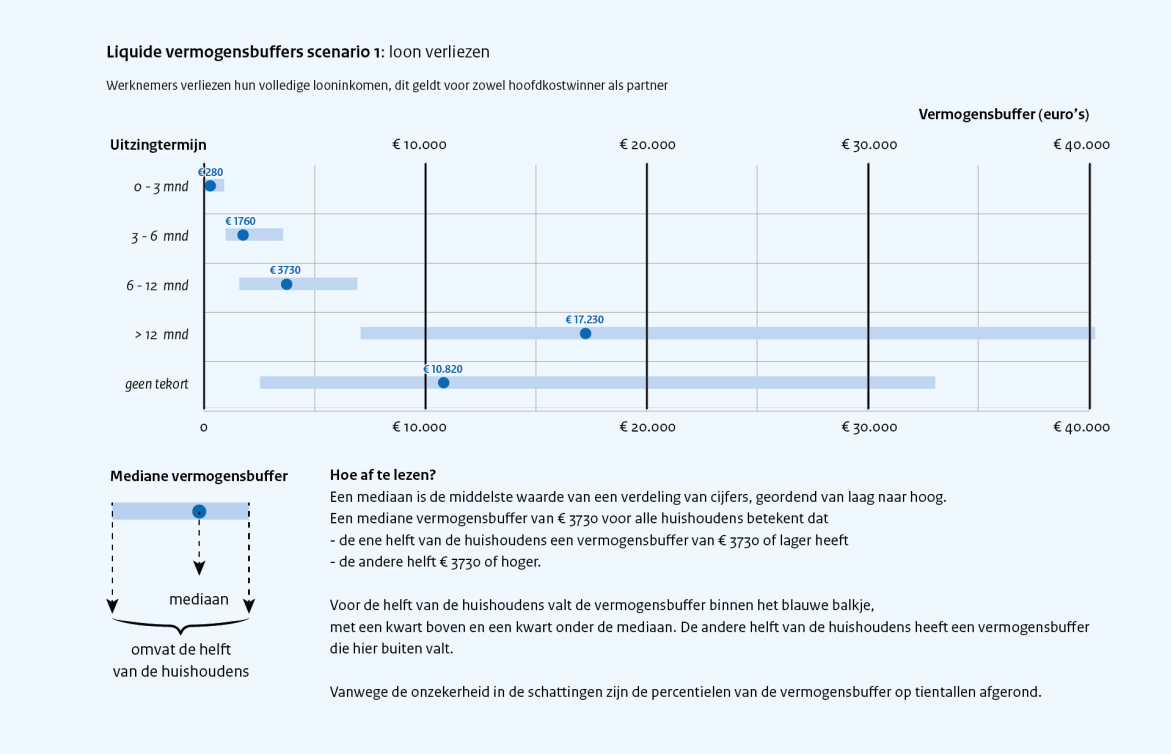
Figuur 1 Aantal en percentage huishoudens per uitzingtermijn met verschillende uitsplitsingen voor scenario 1

Figuur 2 Vastelastenratio's per uitzingtermijn voor scenario 1

Figuur 3 Liquide vermogensbuffers per uitzingtermijn voor scenario 1

Scenario 2: Zelfstandigen verliezen winst

In dit scenario verliezen zowel de hoofdkostwinner als de partner⁷ hun volledige winstinkomen. Zij ontvangen een bijstandsuitkering met een inkomens-, vermogens- en overwaardetoets.

Er zijn 73.000 huishoudens met een zelfstandige als hoofdkostwinner (12,6% van alle huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner) die een uitzingtermijn hebben van een jaar of minder. Binnen deze groep zijn er 36.000 huishoudens (6,2%) met een uitzingtermijn van minder dan drie maanden, 17.000 huishoudens (2,9%) met een uitzingtermijn tussen de 3 en 6 maanden en 20.000 huishoudens (3,5%) met een uitzingtermijn tussen de 6 en 12 maanden. Een gedetailleerd overzicht van de aantallen en percentages per groep is te vinden in tabel 2 en figuur 4. Voor 144.000 huishoudens (25,0%) geldt dat zij een begrotingstekort met een uitzingtermijn van meer dan een jaar hebben. Er zijn 360.000 huishoudens (62,4%) die geen begrotingstekort hebben en dus hun vaste lasten kunnen blijven betalen na de schok. 37,6% van de huishoudens met zelfstandigen heeft dus een begrotingstekort en moet daarom de liquide vermogensbuffer aanspreken.

Het aandeel huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner dat een uitzingtermijn van een jaar of minder heeft, is met 12,6% hoger dan het corresponderende aandeel huishoudens met een werknemer als hoofdkostwinner (3,5%). Maar in absolute aantallen ligt dit omgekeerd: 73.000 huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner tegen 155.000 huishoudens met een werknemer als hoofdkostwinner hebben een uitzingtermijn van een jaar of minder. Dat komt doordat er in het algemeen minder huishoudens met zelfstandige hoofdkostwinner zijn dan huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst. Het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van 3 maanden of minder is bij zelfstandigen 6,2% en bij werknemers 1,8%. Er zijn dus relatief veel meer huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner nauwelijks schokbestendig dan huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst. Het percentage huishoudens zonder begrotingstekort is bij zelfstandigen 62,4% en bij werkenden 89,1%. Zelfstandigen worden dus harder geraakt als zij hun inkomen volledig verliezen.

Huishoudens met een lager inkomen en met alleenstaanden of alleenverdieners hebben relatief vaker een korte uitzingtermijn. Van de huishoudens met een bruto inkomen tot en met 38.000 euro heeft 17,1% een uitzingtermijn van minder dan een jaar, terwijl dit voor 11,4% van de huishoudens met een inkomen van meer dan 38.000 euro geldt (zoals te zien in tabel 2 en figuur 4). De categorieën 0-3 en 3-12 maanden zijn bij alle uitsplitsingen in dit scenario samengevoegd vanwege het te lage aantal observaties van de afzonderlijke categorieën. Tussen de leeftijdsgroepen en tussen huurders en woningbezitters zijn niet veel verschillen qua uitzingtermijn te vinden. Alleenstaanden en alleenverdieners worden wel harder geraakt dan tweeverdieners. Het percentage huishoudens met een uitzingtermijn van minder dan een jaar is 20,4% voor alleenstaanden en alleenverdieners en 7,9% voor tweeverdieners. In 70,4% van de huishoudens met tweeverdieners is er geen begrotingstekort, terwijl dit bij alleenstaanden en alleenverdieners voor 48,8% van de huishoudens geldt. Meer dan de helft van de alleenstaanden en alleenverdieners heeft dus een begrotingstekort na verlies van inkomen als zelfstandige. Er is ook een scenario getoetst waarin zelfstandigen 50% van hun inkomen verliezen. In dat geval zijn er 10.000 huishoudens (1,6% van de huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner) met een uitzingtermijn van twaalf maanden of minder. Dit scenario is niet verder geanalyseerd, omdat andere uitsplitsingen niet mogelijk waren vanwege een te laag aantal observaties per uitsplitsing.

⁷ In het geval van een alleenstaande of alleenverdiener geldt dat alleen de hoofdkostwinner zijn of haar looninkomen en/of winstinkomen verliest.

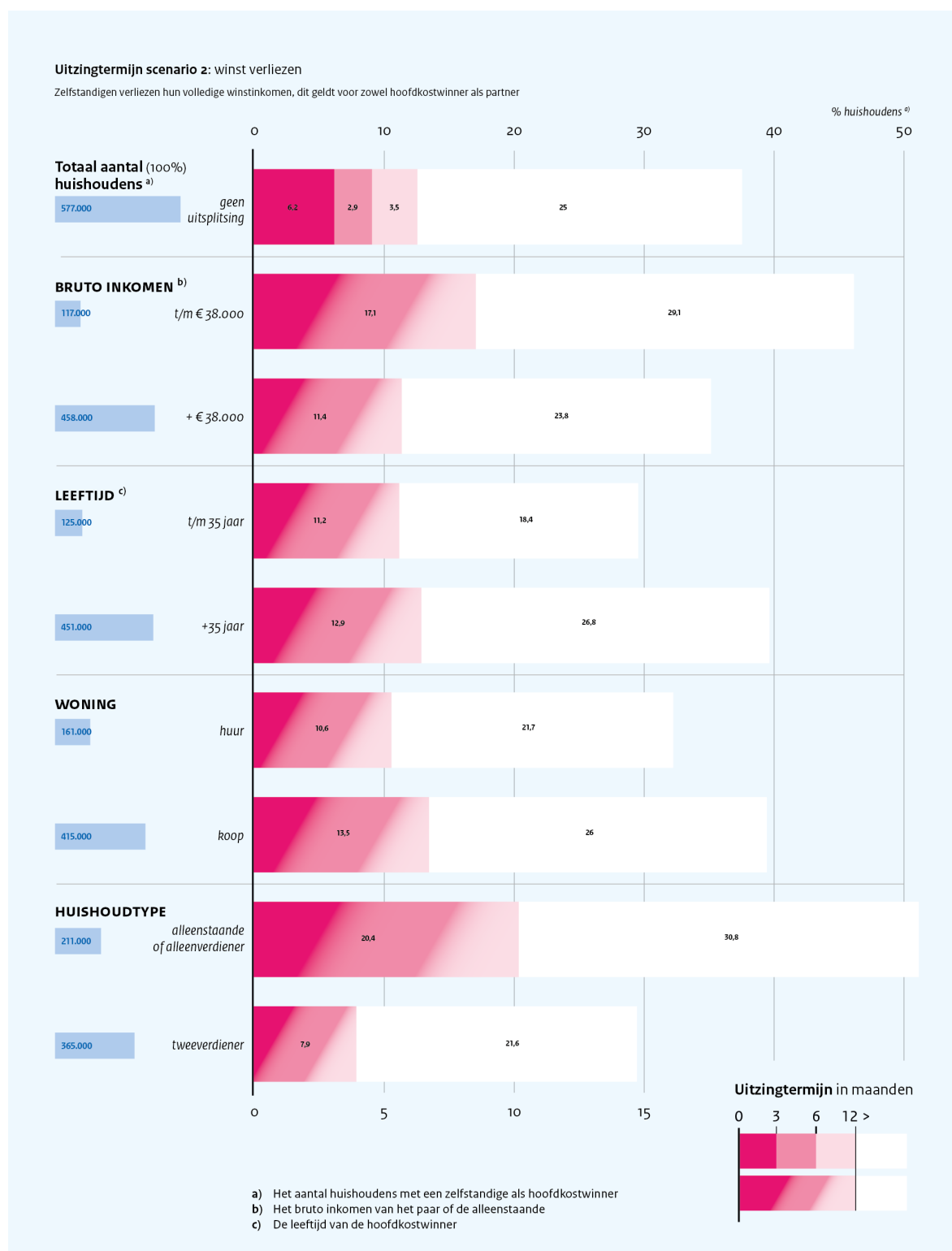
De vastelastenratio's van huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner zijn lager voor de schok en hoger na de schok in vergelijking met huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst. Figuur 5 illustreert dat de vastelastenratio's van de huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner met een uitzingtermijn onder de 12 maanden voor alle drie de groepen in doorsnee ongeveer 0,5 zijn voor de schok. Na de schok is de vastelastenratio in doorsnee 1,91 voor de huishoudens met een uitzingtermijn van minder dan 3 maanden, 2,17 voor een uitzingtermijn tussen 3 en 6 maanden en 2,16 voor een uitzingtermijn tussen 6 en 12 maanden. De mediane vastelastenratio van deze groepen was dus voor de schok in de buurt van de geadviseerde grens van het Nibud van 0,5, maar na de schok neemt de ratio toe tot een niveau dat hoger ligt dan bij het vorige scenario (waar deze ongeveer 1,2 was na de schok). Deze bevinding duidt erop dat het sociale vangnet van zelfstandigen dus minder gunstig is in vergelijking met werknemers. Waar de WW-uitkering 70% van het looninkomen vergoedt en indien nodig aangevuld wordt tot bijstandsniveau, is de bijstandsuitkering in de meeste gevallen een stuk lager en niet afhankelijk van het inkomen voor de schok.

De mediane liquide vermogensbuffer van huishoudens met een uitzingtermijn van drie maanden of minder is 930 euro. Een doorsnee huishouden in deze categorie heeft dus 930 euro om het maandelijkse verschil tussen de vaste lasten en het netto besteedbaar inkomen na de schok op te vangen. Figuur 6 laat de mediane liquide vermogensbuffers en bijbehorende 25^e en 75^e percentiel zien voor verschillende categorieën van uitzingtermijnen. Huishoudens met een uitzingtermijn van drie tot zes maanden hebben een doorsnee liquide vermogensbuffer van 6050 euro en huishoudens met een uitzingtermijn van zes tot twaalf maanden van 10.070 euro. De mediane liquide vermogensbuffers van de drie groepen met een uitzingtermijn van minder dan een jaar zijn bij huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner ongeveer drie keer zo groot als de buffers van de corresponderende groepen met een hoofdkostwinner in loondienst. De vastelastenratio's van huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner in deze groepen liggen echter tussen de 1,9 en 2,2, terwijl deze voor huishoudens met een hoofdkostwinner in loondienst rond de 1,25 liggen. De hogere vermogensbuffer van huishoudens met een zelfstandige hoofdkostwinner gaat dus gepaard met een nog hogere vastelastenratio na inkomensverlies. Gezamenlijk zorgt dit ervoor dat er relatief meer zelfstandigen (in vergelijking met werknemers) kwetsbaar zijn bij het verlies van hun volledige winstinkomen.

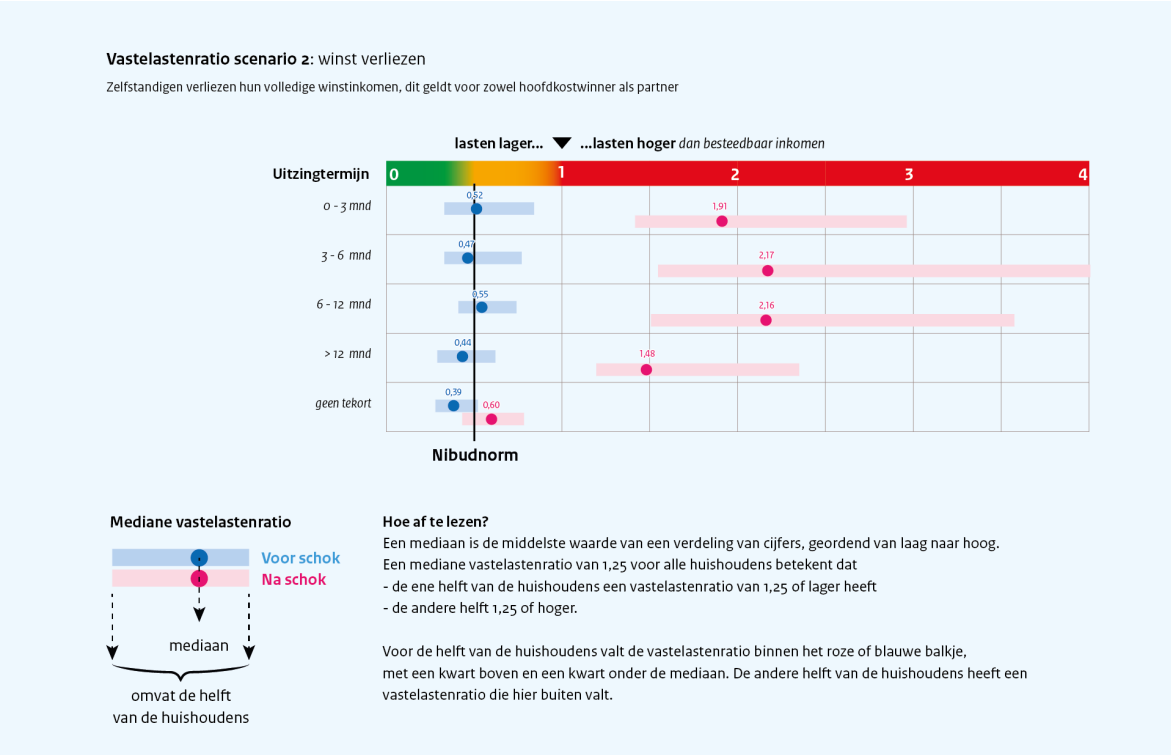
Tabel 2 Aantal en percentage huishoudens per uitzingtermijn voor scenario 2

		Uitzingtermijn (maanden)	Aantal huishoudens	Percentage huishoudens (%)
Geen uitsplitsing		0-3	36.000	6,2
		3-6	17.000	2,9
		6-12	20.000	3,5
		>12	144.000	25,0
		Geen tekort	360.000	62,4
		Totaal	577.000	100
Bruto inkomen	t/m 38.000 euro	0-12	20.000	17,1
		>12	34.000	29,1
		Geen tekort	63.000	53,8
		Totaal	117.000	100
	+38.000 euro	0-12	52.000	11,4
		>12	109.000	23,8
		Geen tekort	297.000	64,8
		Totaal	458.000	100
Leeftijd	t/m 35 jaar	0-12	14.000	11,2
		>12	23.000	18,4
		Geen tekort	88.000	70,4
		Totaal	125.000	100
	+35 jaar	0-12	58.000	12,9
		>12	121.000	26,8
		Geen tekort	272.000	60,3
		Totaal	451.000	100
Woning	Huur	0-12	17.000	10,6
		>12	35.000	21,7
		Geen tekort	109.000	67,7
		Totaal	161.000	100
	Koop	0-12	56.000	13,5
		>12	108.000	26,0
		Geen tekort	251.000	60,5
		Totaal	415.000	100
Huishoudtype	Alleenstaande of alleenverdiener	0-12	43.000	20,4
		>12	65.000	30,8
		Geen tekort	103.000	48,8
		Totaal	211.000	100
	Tweeverdiener	0-12	29.000	7,9
		>12	79.000	21,6
		Geen tekort	257.000	70,4
		Totaal	365.000	100

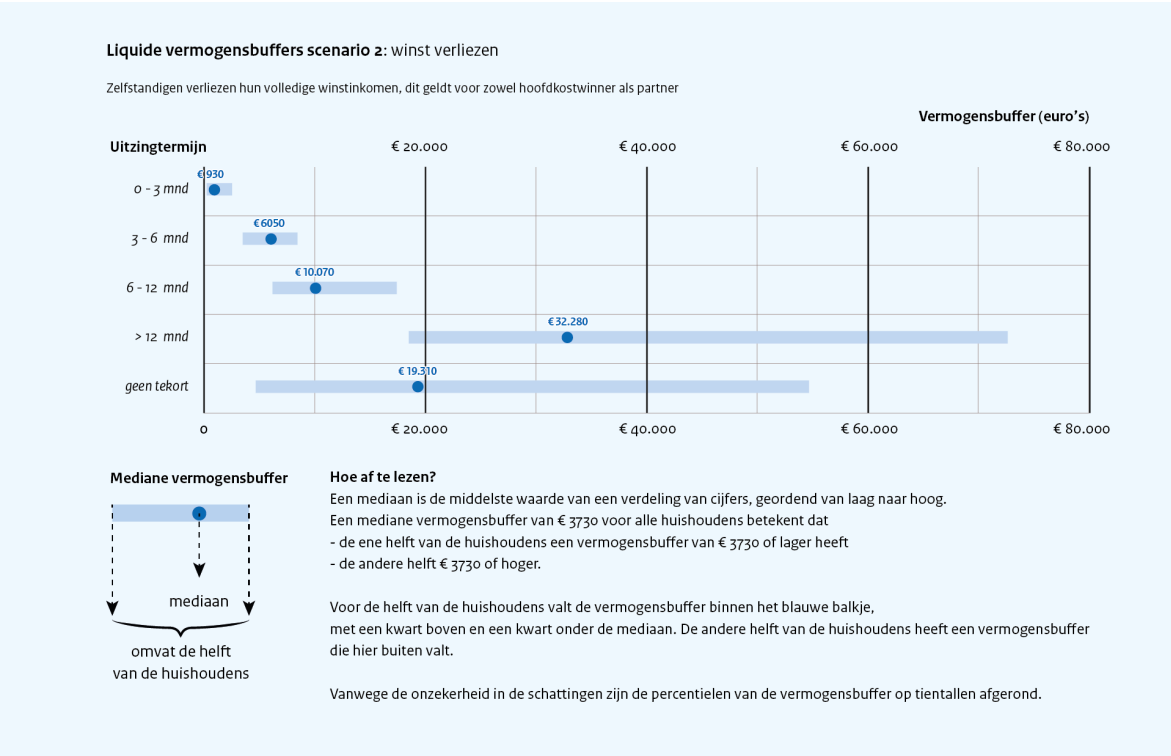
Figuur 4 Aantal en percentage huishoudens per uitzingtermijn met verschillende uitsplitsingen voor scenario 2

Figuur 5 Vastelastenratio's per uitzingtermijn voor scenario 2

Figuur 6 Liquide vermogensbuffers per uitzingtermijn voor scenario 2

Scenario 3: Werknemers verliezen loon en zelfstandigen verliezen winst

In dit scenario verliezen zowel de hoofdkostwinner als de partner⁸ hun volledige looninkomen en volledige winstinkomen. Werknemers ontvangen een (bruto) WW-uitkering van één jaar bestaande uit 70% van het bruto maandloon (75% in de eerste twee maanden). Zelfstandigen ontvangen een bijstandsuitkering met een inkomens-, vermogens- en overwaardetoets.

Er zijn 233.000 huishoudens met een werknemer of zelfstandige als hoofdkostwinner (5,0% van alle huishoudens met een werknemer of zelfstandige als hoofdkostwinner) die een uitkeringstermijn van een jaar of minder hebben. In tabel 3 en figuur 7 is te zien dat daarvan 117.000 huishoudens (2,5%) een uitkeringstermijn van minder dan drie maanden hebben, 51.000 huishoudens (1,1%) een uitkeringstermijn tussen de 3 en 6 maanden en 65.000 huishoudens (1,4%) een uitkeringstermijn tussen de 6 en 12 maanden. De uitkeringstermijn is meer dan een jaar voor 499.000 huishoudens (10,7%). Het aantal huishoudens dat na de inkomensschok geen begrotingstekort heeft, en dus nog steeds aan de vaste lasten kan voldoen, is 3.938.000 (84,3%).

De uitkeringstermijn van huishoudens is relatief korter bij huishoudens met een lager bruto inkomen en bij alleenstaanden en alleenverdieners. Van de huishoudens met een bruto inkomen tot en met 38.000 euro heeft 5,5% een uitkeringstermijn van minder dan drie maanden en 4,4% een uitkeringstermijn tussen de drie maanden en een jaar (zoals te zien in tabel 3 en figuur 7). 1,4% van de huishoudens met een bruto inkomen boven de 38.000 euro heeft een uitkeringstermijn van drie maanden of minder en 1,8% een uitkeringstermijn van drie maanden tot een en met een jaar. Er zijn weinig verschillen tussen de leeftijdsgroepen en tussen huurders en woningbezitters. Alleenstaanden en alleenverdieners hebben wel kortere uitkeringstermijnen dan tweeverdieners. Van de alleenstaanden en alleenverdieners heeft 3,9% een uitkeringstermijn van minder dan 3 maanden en 3,4% een uitkeringstermijn van 3 maanden tot een jaar. Bij de tweeverdieners heeft 1,4% een uitkeringstermijn van 3 maanden of minder en 1,7% een uitkeringstermijn tussen de 3 maanden en een jaar.

De doorsnee vastelastenratio's liggen voor de schok rond de 0,8 en stijgen na de schok tot ongeveer 1,3 voor de groepen met een begrotingstekort van een jaar of minder. Figuur 8 toont aan dat voor de schok de mediane vastelastenratio van de groepen met een uitkeringstermijn van minder dan drie maanden, drie tot zes maanden en zes tot twaalf maanden al ruim boven het door het Nibud geadviseerde maximum van 0,5 ligt. De huishoudens met een uitkeringstermijn van meer dan een jaar hebben voor de schok een mediane vastelastenratio van 0,71; de huishoudens zonder begrotingstekort een vastelastenratio van 0,47. Na de schok stijgt de vastelastenratio voor de huishoudens zonder begrotingstekort in doorsnee tot 0,68. Voor de andere groepen stijgt deze tot ruim boven de 1. De groep met een uitkeringstermijn van minder dan drie maanden heeft na de schok een doorsnee vastelastenratio van 1,32. Dit betekent dat zij 32% van hun besteedbaar inkomen aan vaste lasten per maand niet direct kunnen betalen en hiervoor hun vermogensbuffer moeten aanspreken.

Voor huishoudens met een uitkeringstermijn van drie maanden of minder is de doorsnee liquide vermogensbuffer 410 euro. Het verschil tussen de vaste lasten en het netto besteedbaar inkomen na de schok moet in dat geval opgevangen worden met 410 euro. De mediane liquide vermogensbuffers en bijbehorende 25^e en 75^e percentielen voor verschillende groepen op basis van uitkeringstermijnen zijn te vinden in figuur 9. De mediane liquide vermogensbuffers liggen in dit scenario iets hoger dan de corresponderende waarden van scenario 1 en lager dan die van scenario 2, omdat in het scenario zowel zelfstandige hoofdkostwinners als hoofdkostwinners in loondienst betrokken zijn. Figuur 8 illustreert dat de vastelastenratio's na de schok voor de groepen met een uitkeringstermijn van minder dan een jaar alle drie rond de 1,3 liggen. De liquide

⁸ In het geval van een alleenstaande of alleenverdiener geldt dat alleen de hoofdkostwinner zijn of haar looninkomen en/of winstinkomen verliest.

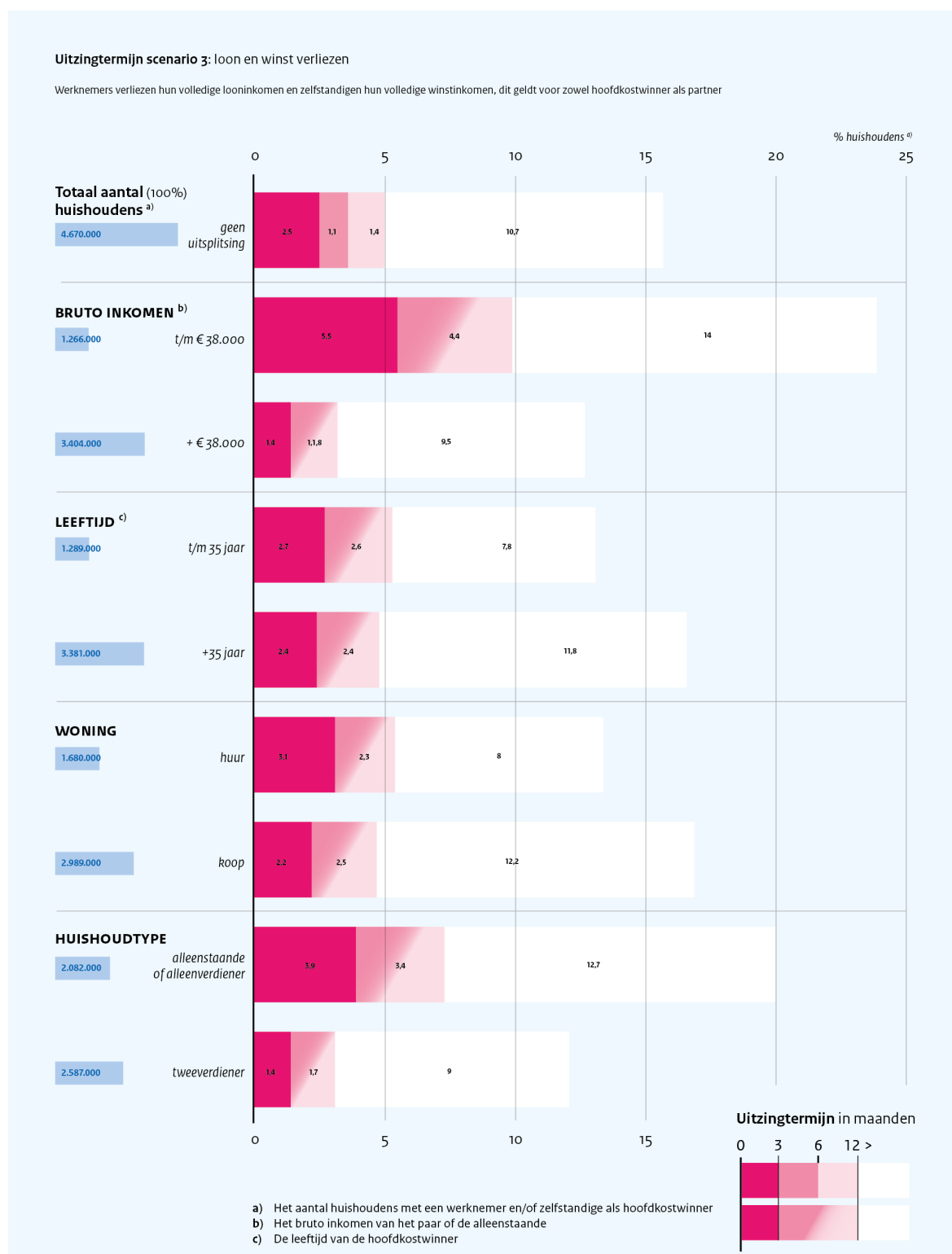
vermogensbuffers zijn wel hoger voor de groepen met een langere uitkeringstermijn. De mediane liquide vermogensbuffer van huishoudens met een uitkeringstermijn van drie tot zes maanden is 2390 euro en 5510 euro voor huishoudens met een uitkeringstermijn van zes maanden tot een jaar. Als het netto besteedbaar inkomen na de schok ongeveer hetzelfde is, zorgt het verschil in vermogensbuffer dus voor de langere uitkeringstermijn van huishoudens.

Tabel 3 Aantal en percentage huishoudens per uitkeringstermijn voor scenario 3

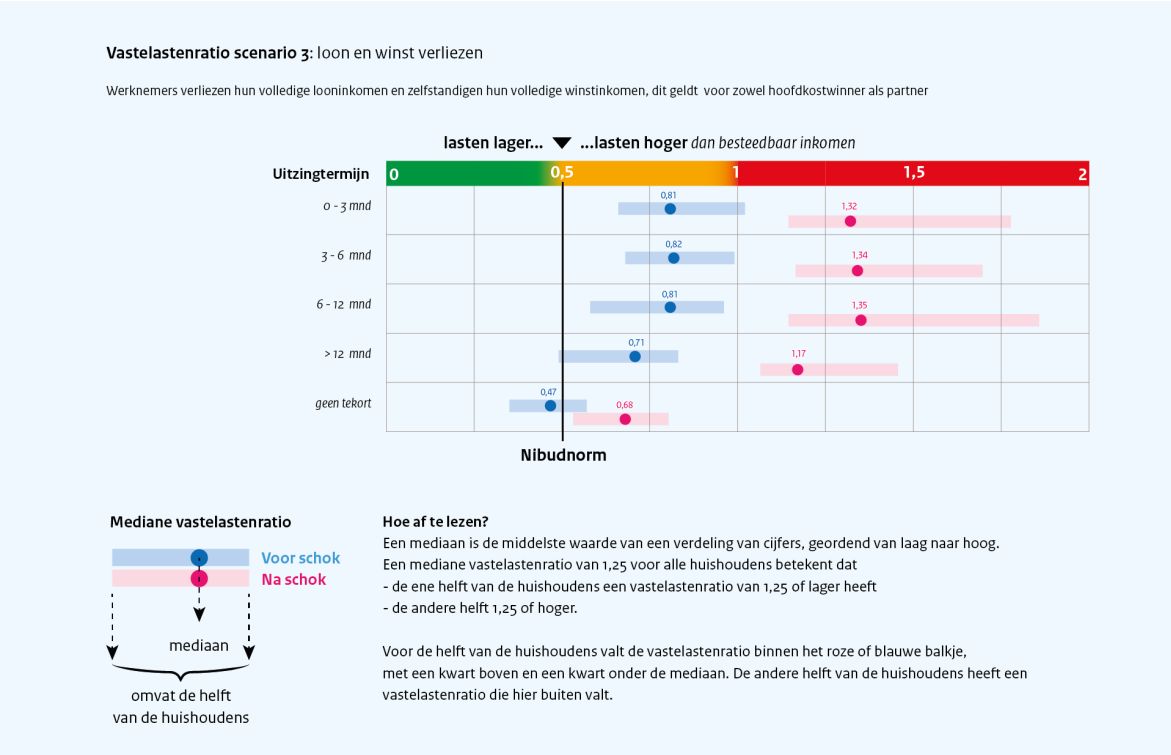
		Uitkeringstermijn (maanden)	Aantal huishoudens	Percentage huishoudens (%)
Geen uitsplitsing		0-3	117.000	2,5
		3-6	51.000	1,1
		6-12	65.000	1,4
		>12	499.000	10,7
		Geen tekort	3.938.000	84,3
		Totaal	4.670.000	100
Bruto inkomen	t/m 38.000 euro	0-3	70.000	5,5
		3-12	56.000	4,4
		>12	177.000	14,0
		Geen tekort	963.000	76,1
		Totaal	1.266.000	100
	+38.000 euro	0-3	48.000	1,4
		3-12	60.000	1,8
		>12	322.000	9,5
		Geen tekort	2.974.000	87,4
		Totaal	3.404.000	100
Leeftijd	t/m 35 jaar	0-3	35.000	2,7
		3-12	33.000	2,6
		>12	101.000	7,8
		Geen tekort	1.120.000	86,9
		Totaal	1.289.000	100
	+35 jaar	0-3	82.000	2,4
		3-12	82.000	2,4
		>12	398.000	11,8
		Geen tekort	2.819.000	83,4
		Totaal	3.381.000	100
Woning	Huur	0-3	52.000	3,1
		3-12	39.000	2,3
		>12	134.000	8,0
		Geen tekort	1.455.000	86,6
		Totaal	1.680.000	100
	Koop	0-3	65.000	2,2
		3-12	76.000	2,5
		>12	365.000	12,2

		Geen tekort	2.483.000	83,1
		Totaal	2.989.000	100
Huishoudtype	Tweeverdiener	0-3	82.000	3,9
		3-12	71.000	3,4
		>12	265.000	12,7
		Geen tekort	1.664.000	79,9
		Totaal	2.082.000	100
	Alleenstaande of alleenverdiener	0-3	35.000	1,4
		3-12	44.000	1,7
		>12	234.000	9,0
		Geen tekort	2.274.000	87,9
		Totaal	2.587.000	100

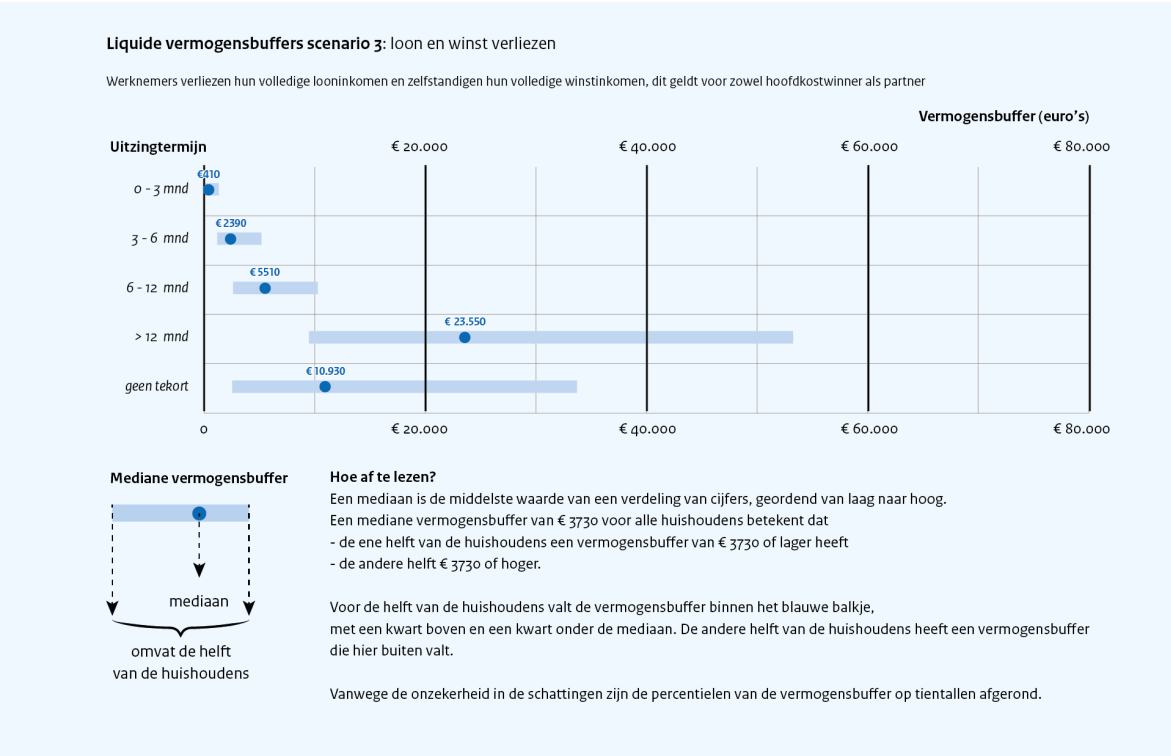
Figuur 7 Aantal en percentage huishoudens per uitzingtermijn met verschillende uitsplitsingen voor scenario 3

Figuur 8 Vastelastenratio's per uitzingtermijn voor scenario 3

Figuur 9 Liquide vermogensbuffers per uitzingtermijn voor scenario 3

Referenties

Berkhout, E. N. Bosch en P. Koot, 2019, Gebruik (en niet-gebruik) van toeslagen in Nederland, CPB Achtergronddocument, Den Haag.

CPB, 2020, Centraal Economisch Plan 2020, CPB Raming, Den Haag.

Koot, P., M. Vlekke, E. Berkhout en R. Euwals, 2016, MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht (geactualiseerde beschrijving 2016), CPB Achtergronddocument, Den Haag.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud), 2019, Nibud vaste lasten 2019, Utrecht.

Schulenberg, R., 2022, Ontwikkeling van het arbeidsinkomen tijdens corona, CPB coronapublicatie, Den Haag.

Vlekke, M., H.W. de Boer, J. Weda, A. van Geen, 2020, Stresstest huishoudens, CPB coronapublicatie, Centraal Planbureau en Autoriteit Financiële markten, Den Haag en Amsterdam.